

ՃԻՒԱՆԴԱՊԱՀ ՈՐԴԻՆ

Թարգմ.

ՏԻԿԻՆ ԲԻԻՐԵՂ

855

Ա-52

Թիֆլիս

Տպարան «Առաջուրան» ԸՆԿ. Վլադիմիրովսկի, 18.

1910

5 FEB 2003

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

FEB 2013

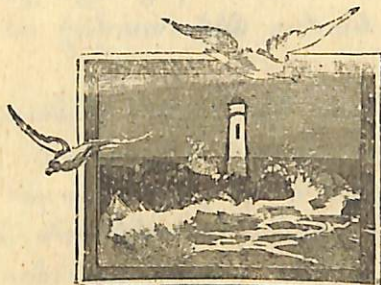
2145
653m
6 / 220m

-6 NOV 2017

85V
W-50V

ՀԻԱՆԴԱՊԱՀ ՈՐԴԻՆ

Այ

1002
7137

գրադարան

15-5
15-6

Թիֆլիս
Տպարան «Կոլտուրա» Աճկ. Վեխամինովսկ. 18.

1910

պառկած էր, իսկ միւսը՝ ծծկեր: Նա մի քիչ փող հաւաքեց ու մեծ որդուն ուղարկեց Նապօլի, որ գնայ իր տատայի մօտ, ինչպէս կանչում են փոքրիկ իտալացիները իրանց հօրը:

Տղան ոտով երեսուն վերստ ճանապարհ անցնելով՝ հասել էր Նապօլի:

Իոնապանը կարգալով նամակը՝ կանչեց հիւանդանոցի ծառային ու հրամայեց նրան, որ տղային տանէ հիւանդասրահը՝ հօր մօտ:

— Հայրդ ո՞վ է, — հարցրեց ծառան:

Տղան սարսափելով թէ չըլինի յանկարծ մի վառ բան լսէ, հօր անունը ասաց: Ծառան չէր յիշում այդպիսի անուն:

— Ծեր մշակ է, — հարցրեց նա. — որ եկել է հեռու տեղից:

— Այո, բանւոր է, միայն ոչ ծեր, — սարսափած պատասխանեց տղան:

— Հեռու տեղից, բայց ե՞րբ է եկել հիւանդանոց:

Տղան նայեց նամակին:

— Հինգ օր կը լինի: Ծառայողը մտածմունքի մէջ ընկաւ ու սկսեց մտաբերել:

— Հա՛, գիտեմ. չորրորդ հիւանդասրահումն է, ամենից վերջի մահճակալը.

— Ի՞նչ. մի՞թէ շատ վատ է նա. — հարցրեց տղան՝ կասկածելով:

Ծառան լուռ նայեց նրան ու ասաց.

— Արի, գնանք:

Նրանք բարձրացան սանդուխքներով, անցան նախասենեակը և հասան մի մեծ ու մաքուր սենեակ՝ երկու կարգ մահճակալներով:

— Գնանք, — կրկնեց ծառայողը:

Տղան խոնարհութեամբ գնում էր նրա յետևից՝ ամեն րոպէ սարսափած շուրջը նայելով: Շուրջը տեսնում էր նա դեղնած ու տանջւած դէմքեր: Մի քանիսը պառկած էին փակած աչքերով, կարծես մեռած լինէին. միւսները կենդրոնացած նայում էին տարածութեան մէջ, աչքերը չուած, կարծես սարսափած լինէին. ոմանք հառաչում էին, ինչպէս երեխաներ: Սենեակը մութն էր, օդը ծանրացած դեղերի հոտով. երկու զթութեան քոյրեր անցնում էին անկողինների մօտով՝ սրւակները ձեռքներին:

— Ահա քո հայրը, — ասաց, վերջապէս, ծառան բարձրացնելով մահճակալներից մէկի վարագոյրը:

Հիւանդի ձեռքը անշարժ կերպով ընկած էր վերմակի վրայ: Տղան բռնեց ձեռքը և խորը հառաչելով՝ ընկաւ հօր կրծքին: Հիւանդը չըշարժեց: Տղան վերկացաւ ու սկսեց կամաց լաց լինել: Հայեացքը դարձրեց դէպի նա, երկար նայեց և թւում էր,

թէ ճանաչեց, բայց ոչ մի խօսք չասեց...
 Խեղճ, սարսափելի փոխել էր,—որդին չէր
 ճանաչիլ նրան,—սպիտակել է, միրուքը եր-
 կար, երեսը ուռել, սևացել, աչքերը ներս
 ընկած, շրթունքները կախւած... Բոլորո-
 վին ուրիշի դէմք է: Առաջւանն են միայն
 ճակատը և յոնքերը...

—Տատա, իմ Տատա,—ասաց տղան,—
 ես եմ: Չե՞ս ճանաչում: Չիչիլիօն եմ, քո
 Չիչիլիօն: Գիւղից եմ եկել, մայրիկս ու-
 դարկեց: Մի լաւ նայիր ինձ: Չե՞ս ճանա-
 չում, գոնէ մի խօսք ասա:

Հիւանդը նայեց և նորից փակեց աչ-
 քերը:

—Տատա, ես քո որդին եմ, քո Չիչի-
 լիօն:

Հիւանդը չէր շարժւում և շնչում էր
 շատ ծանր: Տղան ավտուր մօտեցրեց մահ-
 ճակալին, նստեց և սպասում էր՝ աչքը չը
 հեռացնելով հօրից:

«Ահա կրգայ բժիշկը,—մտածում էր նա,
 —և կասէ, ինչ է պատահել սրան»:

Տղան ընկաւ խոր մտածմունքի մէջ.
 նա մտածում էր հօր մասին, յիշեց թէ
 ինչպէս հայրը գնում էր Փրանսիա աշխա-
 տելու. ինչպէս հրաժեշտ տւին նրան շոգե-
 նաւում, ինչպէս շատ բան էին սպասում
 և որքան յոյս էին զրել նրա օտարութիւն
 գնալու վրայ, ինչպէս յուսահատւել էր մայ-

րը, երբ նրանից ստացաւ վերջին նամակը:
 Նա շարունակ մտածում էր հօր մահւան
 մասին. նա երևակայում էր նրան արդէն
 մեռած, մօրը՝ սև շորեր հագած, ընտանի-
 քը աղքատութեան մէջ...

Ժամանակը շատ դանդաղ էր անցնում:
 Յանկարծ մէկը թեթև կերպով դիպաւ տղի
 ուսին. նա ցնցեց, նրա առաջը կանգնած
 էր մի վանական կոյս:

—Ի՞նչ է պատահել իմ հօրը.—հարցը-
 րեց նա հէնց նոյն վայրկեանին:

—Հը՞, սա քո հայրն է,—փաղաքշանքով
 հարցրեց կոյսը:

—Այո, ես եկել եմ գիւղից: Ինչո՞վ է
 նա հիւանդ:

—Ահա շուտով կրգայ բժիշկը,—պա-
 տասխանեց նա ու գնաց ուրիշ ոչ մի խօսք
 չասելով:

Կէս ժամից յետոյ զանգը տւին: Ներս
 եկան բժիշկը, իր օգնականը և երկու գլխու-
 թեան քոյրեր ու սկսեցին նայել հիւանդ-
 ներին, կանգնելով ամեն մէկի մահճակալի
 մօտ: Տղին թւում էր, թէ նրանք չեն վեր-
 ջացնելու երբէք: Անհանգստութիւնից խիստ
 ատնջւում էր նա: Վերջապէս նրանք մօ-
 տեցան հարևան մահճակալին: Բժիշկը բար-
 ձրահասակ, մի փոքր կուացած, խիստ դէմ-
 քով մի ծերունի էր: Նա գեռ հարևան մահ-
 ճակալի մօտ էր, որ տղան վեր կացաւ տե-

դից: Բժիշկը մօտենալով հօրը՝ նայեց տղի վրայ, որը չըկարողացաւ պահել իրան ու լաց եղաւ:

—Սա հիւանդի տղան է, առաւօտ եկաւ գիւղից, —ասաց գլխութեան քոյրը:

Բժիշկը՝ ձեռքը դնելով տղի ուսին՝ կրօացաւ դէպի հիւանդը, քննեց զարկերակը և գլուխը շարժելով կամաց կերպով ինչոր բան հարցրեց գլխութեան քոյրը:

—էլի նոյնն է, —պատասխանեց նա:

—Շարունակեցէք առաջւայ պէս:

Տղան համարձակութիւն առնելով՝ հարցրեց արտասուքը աչքերին.

—Ի՞նչ է պատահել հօրս:

—Մի վախենայ, մանուկս, —պատասխանեց բժիշկը. —նա ոտա ունի երեսի վրայ. հիւանդութիւնը լուրջ է, բայց դեռ յոյս կայ: Մնն մօտը. նա թեթևութիւն կրգգայ, եթէ դու մնաս մօտը:

—Բայց նա չի ճանաչում ինձ. —յուսահատուած բացականչեց տղան:

—Կը ճանաչէ. գուցէ վաղը ճանաչէ. պիտի յուսանք, քաջացիր:

Տղան հիւանդապահ դարձաւ. նա խնամում էր հօրը, ինչքան կարող էր. ուղղում էր վերմակը, կուսնում էր դէպի հայրը, ամեն մի տնքոցի ժամանակ: Երբ քոյրը խմելու բան էր բերում, տղան վերցնում էր բաժակը և գգալով խմեցնում էր հօրը:

Սա նայում էր, բայց երևում էր, որ դեռ չէր ճանաչում որդուն: Սակայն որդին մի փոքր մխիթարւում էր նրանով, որ օր-օրի վրայ հօր հայեացքը աւելի երկար էր կանգ առնում իր վրայ, մանաւանդ, երբ սրբում էր իր արտասուքները:

Այսպէս անցնում էին օրերը: Գիշերը տղան քնում էր անկիւնում, երկու աթոռների վրայ, իսկ առաւօտները գալիս էր հօր անկողնի մօտ:

Մի անգամ նրան թւաց, թէ հիւանդի աչքերում ինչոր բան շողաց, կարծես մի բան էր մտածում նա. յետոյ կարծես փաղաքշահք էին արտայայտում նրանք՝ որդու քնքոյշ ձայնի դիմաց, մի անգամ նա նոյն-իսկ շարժեց շրթունքները, կարծես ինչոր բան էր ուզում ասել:

Մի փոքր ինքնամոռացութիւնից յետոյ՝ հայրը բանալով աչքերը՝ կարծես որոնում էր որդուն: Բժիշկը նկատեց, որ նա մի քիչ դէպի լաւն է գնում: Երեկոյեան կերակրելու ժամանակ տղին թւաց՝ թէ հայրը ժպտաց. Այդ բանը որդուն սիրտ տւեց, յուսադրեց. ո՞վ գիտէ, գուցէ հայրը բոլորը լսում ու հասկանում է...

Տղան սկսեց խօսել. նա հօրը պատմում էր մօր ու փոքր քոյրերի մասին, ասում էր թէ ինչպէս ինքը և հայրը միասին պիտի վերագառնան տուն, սիրտ էր տալիս հօրը

Ղերմ ու քնքոյշ խօսքերով: Թէև Չիչիլիօն երբեմն կասկածում էր, արդեօք, հասկանում է հայրը թէ ոչ. բայց և այնպէս շարունակում էր խօսել, որովհետև հայրը, ըստ երևոյթին, բաւականութեամբ լսում էր քնքոյշ ձայնը:

Այդպէս անցաւ էլի երեք օր. հօր դրութիւնը շարունակ փոփոխւում էր. կամ մի քիչ լաւանում էր, կամ անսպասելի կերպով էլի վատանում: Չիչիլիօն ամբողջովին նւիրւել էր իր հոգսերին: Գթութեան քոյրը ամեն գիշեր երկու անգամ նրա համար հաց ու պանիր էր բերում: Նա մեքենայաբար ուտում էր, համարեայ չէր նկատում ինչ է կատարւում իր շուրջը:

Հիւանդներից ոմանք մեռնում էին: Գիշերը գթութեան քոյրերը վազվզում էին դէս ու դէն: Այցելութեան եկած ազգականները լաց էին լինում ու գնում յուսահատւած, — մի ամբողջ շաբթ վշտալի, մռայլ հիւանդանոցային տեսարաններ, որոնք ուրիշ ժամանակ կըսարսափեցնէին նրան: Այսպէս անցնում էին օրերը, ժամերը: Չիչիլիօն բոլոր ժամանակ հոգս էր քաշում ու խնամում էր՝ ցնցւելով հօր ամեն մի անքոցից ու նայւածքից, երբեմն յուսադրւելով, երբեմն էլ յուսահատւելով: Հինգերորդ օրը հօր դրութիւնը յանկարծ վատացաւ. բժիշկը շարժեց գլուխը, կարծես

ասելիս լինէր. «ամեն բան վերջացած է»։ Չիչիլիօն հեկեկաց: Հօր դրութիւնը իսկապէս վատացել էր, բայց տղին թւում էր, թէ նա ուշքի է եկել:

Նա նայում էր աւելի ուշադրութեամբ ու աւելի գիտակցաբար, խմում էր միայն տղի ձեռքից և խօսելու ջանք էր գործադրում:

Այդ ջանքերը այնպէս պարզ էին, որ Չիչիլիօն բռնում էր հօր ձեռքը խելացնոր յոյսով, որ բժիշկը սխալւում է, որ իր հայրը կառողջանայ, և ուրախ կրկնում էր.

— Մի վախենայ, Տատա, դու կառողջանաս և մենք միասին կըզնանք տուն, մայրիկի մօտ. միայն մի քիչ էլ համբերիր: Ժամի չորսն էր: Տղան նստած էր տանջւած ու վախեցած, սակայն յոյսը չը կտրած և ցրւած մտքերով: Այդ միջոցին հարևան սենեակից ոտնաձայն լսեց ու մէկը բարձր ասաց:

— Յտեսութիւն, քոյրիկ:

Չիչիլիօն ցնցւեց, վեր թռաւ ու ճչաց: Ներս եկաւ մեծ կապոցը ձեռին մի մարդ, նրա յետևից էլ գթութեան քոյրը:

— Չիչիլիօ! — բացականչեց նա՝ նայելով տղի վրայ ու վագելով դէպի նա:

— Հայրիկ...

Ուրախութիւնից շնչասպառ՝ տղան ընկաւ հօր գիրկը:

Չանագան կողմերից վազեցին գթութեան քոյրերը, հիւանդապահները, բժշկի օգնականը և ամենքը կանգ առան զարմացած: Տղան կարծես համրացել էր, չէր կարողանում ոչ մի խօսք ասել:

—Իմ Չիչիլիօ.—բացականչեց հայրը՝ համբուրելով նրան ու նայելով դէպի հիւանդը.—Չիչիլիօ, գաւակս, ի՞նչպէս պատահեց այս բոլորը: Քեզ օտարի մօտ տարան: Իսկ ես... ես ինչպէս անհանգստանում էի, որ դու չես գալիս,—մայրդ գրել էր, որ քեզ ուղարկել է ինձ մօտ: Խեղճ Չիչիլիօ: Քանի՞ օր է, որ դու այստեղ ես: Ի՞նչպէս առաջացաւ այս շփոթութիւնը: Շատ մտածելուց գլուխս քիչ էր մնում տրաքւէր, շարունակ քեզ էի սպասում... Գիտե՞ս, դու մեծացել ես: Մայրդ ի՞նչպէս է: Ի՞նչպէս են քոյրերդ: Ի՞նչպէս են նրբանք բոլորը: Ես դուրս եմ գալիս հիւանդանոցից, գնանք: Աստուած իմ, ո՞վ կարող էր այս բոլորը երևակայել: Չիչիլիօն խորապէս զգացւած՝ շարունակ կրկնում էր՝ հօրից չը պոկւելով.

—Ո՞րքան ուրախ եմ, որքան ուրախ: Ինչպիսի սարսափելի, տանջող օրեր էին...

—Ի՛է գնանք—ասաց հայրը.—երեկոյեան կը հասնենք տուն. գնանք:

Տղան յետ նայեց իր հիւանդին, որը

այդ ժամանակ աչքերը բացել ու նայում էր դէպի նա:

—Ո՛չ, Տատա, սպասիր,—շտապով ասաց Չիչիլիօն.—ես չեմ կարող: Նայիր այս ծերունուն... ես հինգ օր խնամել եմ սրբան: Տես, նա դէպի ինձ է նայում: Ե՛ս եմ՝ կերակրում նրան: Նա կարծես շարունակ ինձ կանչում է իր մօտ: Ես վաղը կը վերադառնամ տուն: Հիմայ թոյլ տուր ինձ մնալ այստեղ, լաւ չէ սրան թողնել: Տեսնում ես, նա նայում է դէպի ինձ: Թէ ով է նա, ես չըզիտեմ, բայց ցանկանում է, որ ես մնամ իր մօտ... Նա մեռնում է միայնակութեան մէջ... Հայր, թող ինձ սրա մօտ...

—Ի՞նչ լաւ տղայ է,—ասաց բժշկի օգնականը:

Հայրը չէր վճռում՝ նայելով մէկ Չիչիլիօյին, մէկ հիւանդին:

—Ո՞վ է սա,—հարցրեց նա:

—Գիւղացի է, ինչպէս և դուք,—պատասխանեց բժշկի օգնականը.—սա էլ հեռու տեղից է և հիւանդանոց է մտել ձեզ հետ միևնոյն օրը: Նրան բերին ուշքը կորցրած. նա ոչինչ չըկարողացաւ ասել: Գուցէ նա էլ ընտանիք ունի: Հաւանական է, որ նա կարծում է, թէ իր երեխաներից մէկն է եկել:

Հիւանդը աչքը չէր հեռացնում տղից:

—Ուրեմն, Չիչիլիօ, մնա,—վերջապէս
ասաց հայրը:

—Մնա՛ այստեղ,—կրկնեց հայրը,—իսկ
ես գնամ տուն ու հանգստացնեմ մօրդ:
Ահա քեզ մի սկուռօ*): Մնաս բարով, սիրե-
լիս, ց'տեսութիւն:

Նա պինդ համբուրեց որդուն, նորից
հայեացքը ձգեց նրա վրայ, նորից համբու-
րեց ու դուրս եկաւ:

Չիչիլիօն վերադարձաւ հիւանդի մօտ,
որը կարծես միամտեց և հանգստացաւ: Չի-
չիլիօյի համար կրկին սկսեց հիւանդա-
պահի կեանքը: Նա այլևս չէր լաց լինում,
բայց խնամում էր նոյնպիսի համբերու-
թեամբ ու շանասիրութեամբ, ինչպէս ա-
ռաջ. խմեցնում էր ինչոր պէտք էր, ուղ-
ղում էր վերմակը, փաղաքշում էր հիւան-
դին, խօսում նրա հետ:

Անցաւ էլի երկու օր: Հիւանդի գրու-
թիւնը քանի գնում աւելի էր վատանում,
նրա երեսը սևացել և սարսափելի կերպով
ուռել էր, նա շնչում էր ծանր, տառա-
պում էր. երբեմն անհասկանալի բառեր է-
ին դուրս թռչում նրա բերանից: Չիչիլիօն
սկսեց աւելի ուշադրութեամբ խնամել, աչ-
քը չըհեռացնելով նրանից:

*) Սկուռօ — իտալական նախկին դրամ. հաւա-
սար է հինգ ֆրանկի:

Հիւանդը նոյնպէս աչքը չէր հեռաց-
նում տղից և մեծ ջանքերով շարժում էր
ըթթունքները, կարծես ինչոր բան էր ու-
զում ասել: Նրա աչքերը կուչ էին գալիս
ու պղտորւում, բայց նրանց մէջ փայլում
էր մի անսովոր քնքուշութիւն: Այդ գիշե-
րը տղան բոլորովին չը պառկեց քնելու:
Հուսաբացին եկաւ գթութեան քոյրը, նայեց,
շտապով դուրս գնաց ու նորից վերադար-
ձաւ: Նրա հետ եկան բժիշկը, իր օգնակա-
նը և մի հիւանդապահ կին՝ լապտերը բռնած:

—Մեռնում է,—ասաց բժիշկը:

Չիչիլիօն բռնեց հիւանդի ձեռքը, նա
մի վայրկեանով բացաւ աչքերը և տղին
թւաց թէ...

—Նա իմ ձեռքը սեղմեց.—բացական-
չեց տղան.

Բժիշկը կուսցաւ դէպի հիւանդը, որը
այդ միջոցին ձգեց: Գթութեան քոյրը պա-
տից վայր բերեց խաչելութիւնը:

—Մեռա՛ւ,—բացականչեց Չիչիլիօն:

—Գնա՛, գաւախ,—ասաց բժիշկը,—քո
սուրբ գործը վերջացած է: Գնա՛ և բաղ-
դաւոր եղիր, դու լիովին արժանի ես դը-
րան: Աստուած քեզ օգնական, գնաս բարով,
բարի ճանապարհ...:

Այդ ըոպէին գթութեան քոյրը պատու-
հանի վրայ դրած բաժակից հանեց ծաղիկ-
ներն ու տւեց տղին:

—Ուրիշ բան չունիմ քեզ տալու. վեր-
ցրու այս ծաղիկները ի յիշատակ մեր հի-
ւանդանոցի, —ասաց նա:

—Շնորհակալ եմ ձեզանից, —պատաս-
խանեց տղան, վերցնելով փունջը ու սրբե-
լով արտասուքները, —բայց ես հեռու տեղ
պիտի գնամ. մանուշակները կը թառա-
մեն... Աւելի լաւ է նրանց թողնեմ իմ
խեղճ հանգուցեալին:

Եւ նա ծաղիկները ցրեց հիւանդի ան-
կողնի վրայ:

—Շնորհակալ եմ ձեզանից, քոյրիկ,
շնորհակալ եմ, պարոն բժիշկ, մնաք բարով:
Նա դարձաւ դէպի հանգուցեալը և մի ըո-
պէ մտածեց. թէ ինչպէս անւանէ նրան.
յանկարճ նրա բերանից դուրս թառաւ այն
թանկագին անուներ, որով անւանում էր
նրան այն ծանր օրերին,

—Մնաս բարով, տատա:

Զիչիլիօն վերցրեց իր կապոցը և դուրս
գնաց սենեակից:

Արշալոյսը բացւում էր երկնքի վրայ:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0395013

2145

Тифлис, Бюро Печати,

Мадатовск. 5.